

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Kaynak Laneti Tartışmaları: Teorik Yaklaşımlar ve Eleştiriler

Azizullah Faizi¹ Mehmet Zeki Ak²

MAKALE BİLGİSİ

Başvuru: 17. 11. 2024
Kabul: 12. 12. 2024
Online Yayım: 12. 12. 2024

Anahtar Kelimeler:

Kaynak laneti
Kaynak zenginliği
Ekonomik performans

Kaynak Gösterimi

Faizi, Azizullah ve Ak, Mehmet Zeki (2024). Makale Başlığı. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 26 (2), 281-286. doi.org/10.54838/bilgisosyal.1586963

Özet

Kaynak laneti teorisi, doğal kaynak zenginliği ile endüstriyel büyüme arasında olumlu bir ilişki olduğu yönündeki geleneksel anlayışa meydan okuyarak önemli bir paradigma değişimi yaratmıştır. Kaynak laneti teorisi, doğal kaynak zenginliğinin ekonomik büyüme potansiyelini sınırladığı ve siyasi istikrarı olumsuz etkilediği fikrine dayanmaktadır. Ancak, 1980'li yıllardan itibaren doğal kaynakların birçok azgelişmiş ülke için bir "nimet" olmaktan çok bir "lanet" olduğunu savunan yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Kaynak lanetinin nedenlerini açıklamak için ekonomik, politik ve sosyal olgulara dayalı farklı teorik yaklaşımlar ve ampirik araştırmalar yapılmıştır. Bu makale, kaynak laneti yaklaşımına ilişkin teorileri ve kanıtları eleştirel bir şekilde incelemektedir. Mevcut literatür, kaynak laneti olgusunun tüm ülkeler için evrensel bir gerçeklik olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Kaynak laneti teorisi, kaynakların neden ekonomik kalkınma için kullanıl(a)madığına dair soruyu yalnızca yerel faktörlerle sınırlandırarak, kapitalizmin küresel düzeydeki eşitsiz ilişkilerini göz ardı etmektedir.

1 Sorumlu Yazar: Doktora Öğrencisi., Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Esentepe Kampüsü, Sakarya ✉ azizullah.faizi1@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9675-6608

2 Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Esentepe Kampüsü, Sakarya ✉ mak@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1271-920X

RESEARCH ARTICLE

Resource Curse Debates: Theoretical Approaches and Criticisms

Azizullah Faizi¹ Mehmet Zeki Ak²

Abstract

The resource curse theory has created a significant paradigm shift by challenging the traditional understanding that there is a positive relationship between natural resource wealth and industrial growth. The resource curse theory is based on the idea that natural resource wealth limits the potential for economic growth and negatively affects political stability. However, since the 1980s, approaches have emerged that argue that natural resources are a "curse" rather than a "blessing" for many underdeveloped countries. Different theoretical approaches and empirical studies based on economic, political and social phenomena have been conducted to explain the causes of the resource curse. This article critically examines the theories and evidence related to the resource curse approach. The existing literature clearly demonstrates that the resource curse phenomenon is not a universal reality for all countries. The resource curse theory limits the question of why resources are/can not used for economic development to local factors only, ignoring the unequal relations of capitalism at the global level.

ARTICLE INFO

Submitted: 17. 11. 2024

Accepted: 12. 12. 2024

Published Online:
12. 12. 2024

Keywords:

Resource Curse
Resource Wealth
Economic Performance

To cite this article

Faizi, Azizullah ve Ak, Mehmet Zeki (2024). Resource Curse Debates: Theoretical Approaches and Criticisms. Bilgi Journal of Social Sciences, 26 (2), 261-286.
doi.org/10.54838/bilgisosyal.1586963

1 Sorumlu Yazar: Phd. Candidate, Sakarya University, Institute of Social Sciences Esentepe Campus, Sakarya ✉ azizullah.faizi1@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9675-6608

2 Assoc.Prof., Sakarya University, The Faculty of Political Sciences, Esentepe Campus, Sakarya ✉ mak@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1271-920X

Giriş

20. yüzyılda ekonomik büyüme, tarihsel ve teorik bağlamda, modern ekonomik düşüncenin merkezine yerleşmiştir. Ekonomik büyümenin temel kaynakları, ekonomi bilimi içinde 18. yüzyıldan itibaren sistematik bir şekilde sorgulanmaya başlanmıştır. Dönemin iktisatçıları, iktisadi büyümeyi emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin hem miktarındaki hem de verimliliğindeki artışla ilişkilendirilmiştir. Büyümenin kaynağının, girdilerin miktarındaki artıştan mı yoksa bu girdilerin verimliliğindeki artıştan mı kaynaklandığı tartışmaları sürerken, özellikle sanayi devrimi döneminde, üretim ve refah artışının bu faktörlerle doğrudan ilişkili olduğu fikri öne çıkmıştır.

Ekonomik büyümenin kaynaklarına yönelik ilk sistematik incelemeler olan Adam Smith ve David Ricardo'nun çalışmaları, doğal kaynakların miktarı ve erişilebilirliğinin büyüme üzerinde kritik rol oynadığı inancını öne çıkarmıştır. Yeni doğal kaynakların keşfiyle ülkelerin üretim kapasitelerinin artacağı ve böylece ekonomilerinin güçleneceği düşüncesi, bu dönemde yaygın kabul görmüştür. Bu bağlamda, doğal kaynaklar yalnızca ekonomik büyüme için değil, aynı zamanda ulusal refahın, gücün ve zenginliğin temel kaynağı olarak değerlendirilmiştir. 20. yüzyılın ortalarına kadar, ekonomik büyümede doğal kaynakların belirleyici olduğu görüşü iktisatçılar arasında geniş kabul görmüş; doğal kaynakların bir ülkenin üretim ve kalkınma sürecinde temel bir faktör olduğu düşünülmüştür. Hem ana akım ekonomik yaklaşımlar hem de tarihsel örnekler, doğal kaynak zenginliğinin bir ülkenin ekonomik refahını artırıcı bir unsur olduğunu göstermiştir. (Aljarallah ve Angus, 2020, s. 1).

1960'lı yıllara gelindiğinde, kaynak zenginliğinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisine dair baskın inanç sorgulanmaya başlamış; bu dönemde, büyüme açısından en önemli değişkenlerin kurumsal kalite ve politik faktörler olduğunu savunan görüş giderek yaygınlaşmıştır. Bu yeni bakış açısı, kaynak zenginliğinin tek başına sürdürülebilir bir ekonomik büyüme sağlayamayacağını öne sürerek, kurumların ve politik yapının kalkınma sürecindeki merkezi rolünü vurgulamıştır.

1980'li yıllara gelindiğinde, doğal kaynakların gelişmekte olan ülkeler için

bir nimet olduğu yönündeki geleneksel görüŖe meydan okuyan kapsamlı bir literatür oluşmuş ve giderek genişlemiştir. Doğal kaynak zenginliği ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dair yapılan yeni değerlendirmeler, kaynak zengini ülkelerin kaynak fakiri ülkelere kıyasla daha yavaş ekonomik büyüme gösterdiğini ortaya koymuştur. Bu noktadan itibaren, bu ilişkinin yönüne dair tartışmalarda birbirine zıt iki yaklaşım öne çıkmıştır. Bir grup, doğal kaynak zenginliğinin ekonomik büyümeyi desteklediğini savunurken, diğer grup bunun ekonomik büyümeyi engellediğini öne sürmüştür. İlk yaklaşım, doğal kaynak zenginliğini ülke ekonomisi için bir nimet ("blessing") olarak değerlendirirken, ikinci yaklaşım ise bunu bir lanet ("curse") olarak kabul etmiştir.

Bu makalede, "kaynak laneti" olarak bilinen ve doğal kaynak bolluğunun ekonomik büyüme, kurumsal kalite ve siyasi istikrar üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğini öne süren teorik çalışmalar eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmektedir. Makalenin kalan bölümleri Ŗu şekilde düzenlenmiştir: Bu makalenin geri kalanı Ŗu şekilde yapılandırılmıştır: İlk bölümde, doğal kaynak zenginliği ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklayan temel teorilere yer verilmiştir. İkinci bölümde, kaynak lanetinin işleyişini mümkün kılan ekonomik ve politik mekanizmalar incelenmiştir. Son bölümde ise ele alınan teoriler ışığında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

1. Doğal Kaynak Teorilerinin Tarihsel Kökenleri

Doğal kaynaklar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dair geliştirilen teoriler, ekonomik düşüncenin evrimiyle paralel bir gelişim göstermektedir. Klasik iktisat anlayışından günümüz sürdürülebilirlik perspektifine kadar pek çok teori, doğal kaynakların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini çeşitli yönlerden ele almıştır. Özellikle 1980'lerde ortaya çıkan kaynak laneti teorisi, bu alandaki tartışmalara önemli bir derinlik kazandırmıştır. Tarihsel süreç dikkate alındığında, bu tartışmaların 1980 öncesi ve sonrası olarak iki dönemde incelenmesi gerekmektedir. Bu tarihsel inceleme, doğal

kaynak-büyüme ilişkisi üzerine teorik çerçevenin nasıl evrildiğini ve günümüzdeki tartışmaların temelini nasıl oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

1.1. İyimser Yaklaşımlar: Doğal Kaynak "Nimeti"

Doğal kaynak zenginliği ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dair teorik literatür, büyük ölçüde 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren şekillenmiştir. Ekonomistler, yüzyıllardır doğal kaynakların bir ülkenin kalkınmasındaki rolünü sorgulamış ve bu konuda çeşitli yanıtlar geliştirmiştir. Bu sorular ve cevaplar, klasik iktisat teorisinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Klasik iktisat, ekonomik büyümenin temel faktörlerini "toprak", "emek" ve "sermaye" olarak tanımlar. Bu bakış açısına göre, doğal kaynaklar "toprak" faktörünün bir parçası olarak görülür ve ekonomik faaliyetler için gerekli girdilerden biri olarak kabul edilir. Bu nedenle, doğal kaynakların büyümeye olumlu katkıda bulunduğu düşünülür. Klasik iktisatçıların doğal kaynakların ulusal kalkınmadaki olumlu rolü hakkındaki gözlemleri, doğal kaynak bakımından zengin ülkelerin, doğal kaynak fakiri ülkelere göre daha hızlı büyümesi ve kalkınması gerektiği dair iyimser bir beklenti doğurmuştur. (Asif vd., 2020).

Doğal kaynakların ekonomik büyümeye katkı sağladığına dair iyimser yaklaşım, kökenleri Adam Smith ve David Ricardo'ya kadar uzanan bir düşünce olarak (Badeeb vd., 2017: 124). 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar birçok ekonomist tarafından benimsenmiştir. Ginsburg (1957: 45-48), 1950'li yıllarda doğal kaynakların ekonomik gelişmedeki rolünü analiz etmiş ve "büyük ve çeşitlendirilmiş doğal kaynak zenginliğine sahip olmanın", hızlı büyüme aşamasına geçen ülkeler için avantaj sunduğunu vurgulamıştır.

Bu dönemde çoğu kalkınma ekonomisti, kaynak bolluğunun "geri kalmış" ülkeler için bir fırsat oluşturduğunu savunmuştur (Auty, 1993: 30). Dönemin kalkınma teorilerine göre, gelişmekte olan ülkeler, iş gücü fazlalığı yaşarken yatırım yapılabilir sermaye açısından önemli eksiklikler barındırmaktaydı. Geri kalmış buna karşın kaynak zengini olan ülkeler ise ihraç ettikleri birincil ürünler aracılığıyla sermaye açığını daha kolay kapatabilmiş

ve yabancı yatırımcılar için cazibe merkezi haline gelmiştir. Ayrıca, doğal kaynaklardan elde edilen gelirler, bu ülkelerin vergi toplama süreçlerini kolaylaştırmış ve kamu hizmetlerinin finansmanında önemli bir kaynak oluşturmuştur. Bu bağlamda, dönemin ekonomik yaklaşımları, doğal kaynak bolluğunun gelişmekte olan ülkeler için kalkınmayı hızlandırıcı bir unsur olduğunu öngörmüştür (Ross, 1999: 301).

Bu görüşler, önde gelen kalkınma teorisyeni Walter Rostow'un 1961 yılında yaptığı değerlendirmelerde de destek bulmuştur. Rostow, doğal kaynakların gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme yolunda önemli bir araç olabileceğini savunmuştur. Onun teorisine göre, doğal kaynak bolluğu, bu ülkelerin sanayileşmeye geçiş yapmalarını, yani "kalkış" (take-off) aşamasına ulaşmalarını sağlamıştır. Tıpkı gelişmiş ülkelerin kalkınma süreçlerinde doğal kaynakları sanayileşme için kullanmış olmaları gibi, gelişmekte olan ülkelerin de bu kaynakları etkin biçimde değerlendirerek ekonomik dönüşüm gerçekleştirebilecekleri öne sürülmüştür. Rostow, doğal kaynakların doğru kullanımıyla, gelişmekte olan ülkelerin yoksulluktan kurtulup modern, sanayileşmiş ekonomilere dönüşebileceğine inanmıştır (Rosser, 2006:557).

1970'ler ve 1980'lerde ise neoliberal ekonomistler arasında yer alan Bela Balassa, Anne Krueger ve P.J. Drake, doğal kaynakların ekonomik kalkınmaya katkı sağlayabileceği yönünde benzer görüşler ortaya koymuşlardır. Balassa, doğal kaynakların sanayileşmeye katkıda bulunarak hem yerel pazarların gelişmesini hem de yatırımları finanse edecek fonların oluşmasını mümkün kıldığını savunmuştur. (Balassa,1980:2) Krueger, doğal kaynak gelirlerinin ekonomik büyümeye yönlendirilmesi gerektiğini belirterek, doğru yönetilen kaynakların dışa bağımlılığı azaltabileceğini ve sanayi çeşitliliğini artırabileceğini öne sürmüştür. Drake ise kaynak zenginliğinin sürdürülebilir ekonomik büyümeyi destekleyebileceğini, ancak kötü yönetilmesi durumunda ekonomik dengesizlikler ve çevresel sorunlara yol açabileceğini vurgulamıştır (Rosser, 2009:165). Bu ekonomistlere göre, doğal kaynaklar yalnızca bir hammadde değil, aynı zamanda uygun politikalarla

sanayi ve büyümeyi teşvik eden stratejik bir unsur olarak değerlendirilmiştir.

1.2. İyimser Yaklaşımın İlk İtirazları: Bağımlılık Okulu, Yapısalcılar ve Neo-Marksist Yaklaşımlar

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bağımsızlığını kazanan ülkelerde, kişi başına gelir oldukça düşük seviyelerdeydi ve ekonomileri büyük ölçüde tarım ve madencilik gibi birincil mallar üreten sektörlerle dayanıyordu. Sömürgecilik dönemi mirası olan bu ülkelerde, dış ticaret yapısı tarım ve madencilik ürünlerinin ihracatı, sanayi ürünlerinin ise ithalatı üzerine kurulmuştu. Dış ticaret, çoğunlukla statik karşılaştırmalı üstünlükler esas alınarak şekillenmişti ve sanayileşme seviyesi oldukça düşüktü. Bağımsızlığını yeni kazanan bu ülkeler, ekonomik yapılarını sömürgecilik döneminin olumsuz etkilerinden kaynaklandığına inanarak serbest piyasa ve serbest ticaret konularında temkinli bir yaklaşım sergilediler. Bu ülkeler, siyasal bağımsızlıklarının ancak ekonomik bağımsızlık ile pekişebileceğini vurgulayarak, ekonomilerini bu doğrultuda şekillendirmeye çalıştılar. Bu koşullarda, İkinci Dünya Savaşı sonrasında en önemli gelişmelerden biri olarak "Kalkınma İktisadi" alanı ortaya çıktı ve iktisat bilimi içinde ayrı bir disiplin olarak kabul görmeye başladı (Şenses, 1996).

Az gelişmiş ülkelerin yapısal sorunlarına odaklanan ve bu ülkelerin ekonomik gelişme sürecinde karşılaştıkları içsel ve dışsal engelleri ele alan yapısalcı düşüncenin önemli temsilcilerinden biri olan Nurkse (1958), kaynak zengini ülkelerdeki temel sorunun, uluslararası emtia piyasalarının doğası gereği istikrarsız olması olduğunu savunmuştur. Emtia ihracatına dayalı ülkelerin fiyat dalgalanmalarından kaynaklanan riskler nedeniyle devlet gelirlerinin ve döviz rezervlerinin belirsiz hale geldiğini belirtmiş, bu durumun özel yatırımları da riskli hale getirerek ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini öne sürmüştür.

Latin Amerika'da doğan Bağımlılık Okulu ise dünya ticaretinde sanayileşmiş "merkez" ülkeler ile hammadde ihraç eden "çevre" ülkeler arasında-

ki eşitsiz gelişmeyi açıklayan bir yaklaşımdır. Bağımlılık Okulu, güç ilişkilerinin eşitsiz dağıldığı bu küresel sistemde, doğal kaynakların çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru aktığını iddia eder. Tarihsel olarak bakıldığında, bu yaklaşım, bugünün bağımlı ülkelerinin bir zamanların sömürgeleleri olduğuna ve merkez ülkelerle olan asimetric ilişkilerin günümüzde farklı şekillerde devam ettiğine dikkat çeker (Gönel, 2010, 82).

Bağımlılık Okulu'nun önde gelen ekonomistlerinden Raul Prebisch ve Hans Singer, bu yapısal dengesizliği ele alarak 1950 yılında Prebisch-Singer hipotezini geliştirmiştir. Bu hipoteze göre, gelişmekte olan ülkelerin ticaret hadleri – yani ihracat fiyatlarının ithalat fiyatlarına oranı – uzun dönemde düşme eğilimindedir. Prebisch ve Singer, doğal kaynakların ve diğer birincil malların fiyatlarının mamul mal fiyatlarına kıyasla göreceli olarak daha hızlı düştüğünü savunmuşlardır. Bu durum, doğal kaynak ihracatına dayanan ülkelerin ticaret hadlerinin olumsuz etkilenmesine ve dolayısıyla ekonomik büyüme süreçlerinin zorlaşmasına neden olmaktadır (Barbier, 2005). Prebisch ve diğer yapısalcı iktisatçılar, klasik serbest ticaret teorilerinin aksine, gelişmekte olan ülkelerin sanayi sektörlerini koruma altına almaları gerektiğini savunmuşlardır. Bu görüş, "ithal ikameci sanayileşme" olarak adlandırılan bir politikayı önermekte olup, ülkelerin yerel sanayi gelişimini desteklemek için ithalata yüksek vergi uygulamaları ve diğer ticaret kısıtlamalarını öngörür (Frankel, 2012, 5).

Bağımlılık teorisyenleri, doğal kaynaklara dayalı büyüme modelinin, özellikle çokuluslu şirketlerin bu kaynakları çıkarma ve kâr transferini kontrol ettiği durumlarda, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik edemeyeceğini savunurlar. Neo-Marksist kalkınma yaklaşımı bu bakış açısını destekleyerek, kaynak ihracatına dayalı ekonomilerin çeşitli sorunlar ile karşı karşıya kaldığını ileri sürer. Marksist düşünür Paul Baran, bu tür ekonomilerdeki yerel yönetimlerin genellikle yabancı şirketlerle iş birliği içinde olan yerel elitler tarafından kontrol edildiğini ve bunun ulusal kalkınma hedeflerini baltaladığını belirtmektedir. (Di John,2011:168) Bu durumda, yerel ekonominin diğer sektörleri ile zayıf bir ilişki kurularak kalkınma çabaları sı-

nırlı kalır. Bu ekonomik yapı, elde edilen doğal kaynak gelirlerinin yerel ekonominin sanayi veya tarım gibi diğer sektörlerinde yayılmasına engel olur ve dolayısıyla kapsamlı bir ekonomik kalkınma sürecine ulaşmak mümkün olmaz.

1.3. Kötümser Yaklaşım. Doğal Kaynak “Laneti”

Zengin doğal kaynaklara sahip olmanın ülke ekonomisi için bir avantaj olduğu yönündeki geleneksel düşünceye meydan okuyan kalkınma iktisatçılarının görüşleri, uzun süre ideolojik bulunmuş ve yeterli ampirik kanıt sunmadığı gerekçesiyle göz ardı edilmiştir (Di John, 2011:168). Bu eleştirilerin ışığında, doğal kaynakların kalkınmayı desteklediği yönündeki iyimser yaklaşım, 1980'lerin başlarına kadar akademik çevrelerde hâkimiyetini korumuştur. Ancak 1980'lerle birlikte, bu geleneksel iyimser bakış açısını sorgulayan geniş bir akademik literatür ortaya çıkmıştır.

Bu yeni literatür, doğal kaynak bolluğunun — veya belirli doğal kaynak türlerinin fazlalığının — ekonomik büyümeyi destekleyen bir "nimet" olmanın ötesinde, düşük ekonomik performans, zayıf yönetim, demokratik kurumların işlevsizliği ve iç çatışmalar gibi olumsuz ekonomik, siyasi ve sosyal sonuçları tetikleyebileceğini öne sürmüştür. Bu çerçevede, doğal kaynaklara dayalı kalkınma stratejilerinin uzun vadede sürdürülebilir ekonomik büyüme için tehdit oluşturabileceği görüşü giderek daha fazla kabul görmüştür. Doğal kaynak laneti teorisinin ortaya çıkmasına yol açan dinamikler, ekonomik, politik ve sosyal faktörlerin bir araya gelmesiyle şekillenmiştir. Bu dinamikler, özellikle 1980'li yıllarda küresel ölçekte yaşanan ekonomik değişimler ve doğal kaynaklara dayalı kalkınma stratejilerinin sonuçlarıyla ilişkilidir.

Doğal kaynak laneti teorisinin ortaya çıkmasında, 1959 yılında Hollanda'nın Groningen bölgesinde zengin doğal gaz yataklarının keşfi önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu keşif, ülkeye önemli miktarda döviz girişi sağlarken, Hollanda para biriminin değer kazanmasına yol açmıştır. Dövizdeki bu hızlı değerlenme, "Hollanda hastalığı" olarak bilinen ekonomik süreci

başlatmıştır: Yükselen döviz kuru, Hollanda'nın sanayi ürünlerini uluslararası piyasada daha pahalı hale getirmiş, bu da sanayi sektörlerinin rekabet gücünü zayıflatarak imalat sektöründe kayıplara neden olmuştur. (Di John,2011: 169) Sonuç olarak, sanayi sektörü gerilerken ülke ekonomisi giderek doğal gaz ihracatına bağımlı hale gelmiştir. Bu tarihsel gelişme, doğal kaynakların ekonomik ve politik açıdan potansiyel olarak olumsuz etkilerine dair yeni bir perspektifin doğmasına zemin hazırlamıştır. 1970'lerde yaşanan bu sorunların "Hollanda hastalığı" olarak adlandırılması, doğal kaynak zenginliğinin beklenen refahın aksine ekonomik dengesizlikler yaratabileceği yönündeki daha kötümser bakış açısının önünü açılmasını sağlamıştır. (Badeeb vd., 2017:124)

1970'li yıllarda dünya ekonomisinin, petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar ve enerji krizleriyle mücadele etmesi doğal kaynak laneti yaklaşımının gündeme girmesine katkı sağlayan diğer önemli gelişmedir. Doğal kaynaklara dayalı ekonomilerin, kaynak fiyatlarındaki oynaklıklara karşı aşırı bağımlılığı, bu ülkelerde yapısal ekonomik sorunlara yol açmıştır. Petrol şokları sırasında fiyatlarındaki ani yükseliş ve düşüşler, doğal kaynaklara dayalı ekonomilerin kırılganlığını gözler önüne sermesi kaynak laneti teorisinin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Bu süreç, özellikle petrol ihraç eden ülkelerde görülen ekonomik dalgalanmalar, kaynak zenginliği ile ekonomik kalkınma arasında olumsuz bir ilişki olduğu fikrini pekiştirmiştir. (Auty, 1993, 4).

1980'lerin başlarından itibaren, çoğu birincil ürünün dünya piyasasındaki fiyatları büyük ölçüde düşmüştür. Bu düşüşün önemli bir kısmı, 1980'lerdeki borç krizi ve yapısal uyum programlarının bir sonucu olarak emtia ihracatlarının artan hacminden kaynaklanmıştır. Bu dönemde, özellikle gelişmekte olan ülkeler, borçlarını ödemek amacıyla daha fazla emtia ihraç etmeye yönelmişlerdir. Ayrıca, uluslararası emtia anlaşmalarının çöküşü ve 1989 sonrasında Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği'ndeki merkezi planlı ekonomilerin çökmesi de ticaret şartlarının kötüleşmesine katkıda bulunmuştur. (Ross, 1999:302) Kısacası, emtia fiyatlarındaki düşüş, bu

etkenlerin bir araya gelmesiyle gerçekleşmiş ve kaynak ihracatına dayalı kalkınma stratejilerini benimseyen ülkelerin ekonomik zorluklarını daha da derinleştirmiştir.

1980'li yıllara gelindiğinde, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası finans kuruluşları, gelişmekte olan ülkelerdeki doğal kaynaklara dayalı kalkınma stratejilerini eleştirmeye başlamıştır. Bu kuruluşlar, borç yönetimi ve yapısal reformlar çerçevesinde, doğal kaynakların zenginliğini bir "lanet" olarak görmeye başlamışlardır. Ayrıca, bu dönemde yapılan akademik çalışmalar, doğal kaynaklara dayalı büyüme stratejilerinin olumsuz sonuçlarını ortaya koyarak, bu fikirlerin geniş kabul görmesini sağlamıştır.

Sonuç olarak, doğal kaynak laneti teorisinin yaygın kabul görmesinin başlıca dinamikleri, 1980'li yıllarda yaşanan ekonomik krizler, Hollanda hastalığı fenomeninin ortaya çıkması, metodolojik yeniliklerin sonucunda hipotezinin ampirik çalışmalarla desteklenmesi, yaşanan petrol şoklarından kaynaklanmıştır. Bu dinamikler, gelişmekte olan ülkelerde doğal kaynak zenginliğinin çoğu zaman bir "lanet" olarak görülebileceği fikrinin güçlenmesine yol açmıştır.

Akademik çevrelerde doğal kaynak temelli kalkınmada bir şeylerin yanlış olduğuna dikkat çeken iki önemli çalışma yapılmıştır. Bunlardan ilki, Alan Gelb'in 1988 yılında "*Petrol Rüzgârları: Nimet mi Lanet mi?*" başlığıyla yayınlanan çalışmasıdır. Kitap, petrol zengini ülkelerde petrol gelirlerinin ekonomik etkilerini derinlemesine analiz eden öncü çalışmalardan biridir. Çalışma, petrol rantlarının kısa dönemde ekonomik büyüme getirirse de uzun dönemde sanayi dışı sektörlerin zayıflamasına (örneğin tarım ve imalat) ve döviz kazançlarının aşırı artmasına bağlı olarak yerel ekonomilerde dengesizliklerin doğmasına neden olabileceğini göstermiştir. Gelb'in analizi, bu durumu Hollanda Hastalığı ile ilişkilendirerek, petrol gibi doğal kaynaklara bağımlı ekonomilerde dikkat edilmesi gereken mali ve yapısal sorunlara vurgu yapmaktadır.

Doğal kaynakların ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat

çeken ikinci çalışma Richard Auty'in, 1993 yılında yayınlanan "*Mineral Ekonomilerinde Sürdürülebilir Kalkınma: Kaynak Laneti Tezi*" başlıklı kitabıdır. Bu çalışmada, Auty, doğal kaynaklar açısından zengin ülkelerin bu zenginliği ekonomilerini canlandırmak için kullanamadıklarını ve bu ülkelerin doğal kaynakları olmayan ülkelere göre daha düşük ekonomik büyümeye sahip olduklarını tanımlamak için "kaynak laneti" terimini kullandı. Yazara göre, Kaynak zenginliğinin başlangıçta büyük gelir artışları sağladığı gözlemlense de, bu gelirlerin yanlış yönetilmesi ve sanayisizleşmeye yol açması büyümenin durmasına veya yavaşlamasına neden olmaktadır. Ayrıca, doğal kaynak gelirleri çoğunlukla kısa dönemli kazançlar sağlarken, üretim ve imalat gibi daha uzun dönemli büyümeyi destekleyen sektörlerin ihmal edilmesine yol açmaktadır. (Auty, 1993:5).

Doğal kaynakların sadece ekonomik refahı artırmakla kalmayıp, aynı zamanda kalkınma süreçlerini engelleyebileceği fikri, 1990'ların ortalarında Sachs ve Warner (1995) tarafından yapılan ampirik çalışmalarla önemli bir aşamaya ulaşmıştır. Bu çalışma, doğal kaynakların kalkınmaya katkı sağlamak yerine, genellikle ekonomik istikrarsızlığa yol açabileceği fikrini güçlü bir şekilde desteklemiştir. Kaynak bağımlılığı, ekonomik çeşitlenmenin eksikliği, kurumsal zayıflıklar ve düşük yatırım oranları gibi faktörler, gelişmekte olan ülkelerde büyümeyi engelleyen temel unsurlar arasında yer almıştır. Sachs ve Warner'ın bulguları, dünya çapında ekonomik kalkınma literatürüne önemli katkılarda bulunmuş ve doğal kaynakların ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkilerinin daha geniş bir şekilde anlaşılmasına olanak tanımıştır. Sonuç olarak, Sachs ve Warner tarafından yapılan ampirik çalışmalar, doğal kaynakların ekonomik kalkınmaya yönelik potansiyel zararlarını açığa çıkararak "doğal kaynak laneti" teorisinin yaygın şekilde benimsenmesine yol açmıştır.

2001 yılından sonra kaynak laneti literatürü, Gylfason'un (2001) kaynak zenginliğinin ekonomik büyümeyi tasarrufların azalması, yatırımların düşmesi, insan sermayesi gelişiminin yavaşlaması ve ekonomik yapının bozulması gibi çeşitli mekanizmalarla olumsuz etkilediğini ortaya koyduğu

çalışmasıyla zenginleşmiştir. Gylfason (2001), doğal kaynak zenginliğinin çoğu zaman kısa dönemde ekonomik fayda sağlasa da uzun dönemde büyümeyi sınırlayabileceğini savunmaktadır. Doğal kaynak gelirlerinin doğrudan ve kolayca elde edilmesi, tasarruf oranlarını düşürebilir ve üretken yatırımları azaltabilir. Ayrıca, kaynak zengini ülkelerde genellikle eğitim ve insan sermayesine yapılan yatırımların ihmal edildiği, bunun da uzun dönemde büyümeyi engellediği vurgulanmıştır. Çalışmada, doğal kaynak sektörüne yoğunlaşmanın, ekonomik çeşitliliği zayıflatarak ekonominin şoklara karşı kırılgan kırılganlığını artırdığına dikkat çekilmiştir. u bulgular, kaynak laneti teorisine önemli bir katkı sağlamış ve literatürde doğal kaynakların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin daha geniş kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanımıştır.

2. Kaynak Lanetinin Ekonomik ve Politik Mekanizmaları

Kaynak lanetini destekleyen kanıtların kesinliği tartışmalı olsa da birçok araştırmacı doğal kaynak zenginliğinin düşük kalkınma performansına yol açtığı görüşünü benimsemiştir. Bu çerçevede yapılan araştırmalar, bu olumsuz etkinin nedenlerini hem genel düzeyde hem de belirli bölgeler veya ülkeler özelinde açıklamaya odaklanmıştır. Doğal kaynaklar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin derinlemesine anlaşılabilmesi için, kaynak bağımlılığının düşük ekonomik performansa yol açan mekanizma ve kanallarının incelenmesi gerekmektedir.

2.1 Ekonomik Kanallar

Kaynak zengini ülkelerin ekonomik performansı üzerine yapılan erken dönem çalışmalarının çoğu, doğal kaynak zenginliği ile ekonomik performansı birbirine bağlayan nedensellik mekanizmalarının esasen ekonomik nitelikte olduğunu ileri sürmüştür. Ekonomik açıdan, kaynak bağımlılığına sahip ülkelerde uzun dönemli büyümeyi engelleyen başlıca faktörler Hollanda hastalığı, emtia fiyatlarındaki dalgalanmalar, genel fiyat eğilimleri ve

beşerî sermaye eksikliğidir.

2.1.1. Hollanda Hastalığı

'Hollanda hastalığı' 'kaynak laneti'nin olası bir nedeni olarak gösterilmektedir (Sachs ve Warner, 1995; Frankel, 2012). "Hollanda hastalığı" terimi, 1960'larda Hollanda'da yaşanan ekonomik olaylardan doğmuş ve ilk kez The Economist dergisinde 1977 yılında kullanılmıştır. Bu terim, Kuzey Denizi'nde keşfedilen doğal gaz rezervleri ile başlayan ekonomik gelişmelerin ardından sanayi sektörünün zayıflamasını tanımlamak amacıyla ortaya çıkmıştır. (Alssadek ve Benhin, 2023: 2) Hastalık, ülkenin kaynak zenginliğinin sanayi üretiminde daralmaya yol açması ve uzun dönemde ekonomide dengesizlikler yaratması şeklinde tanımlanmaktadır (Corden ve Neary, 1982: 825). Bir kaynak patlaması, iki temel kanal aracılığıyla sanayisizleşmeye ve döviz kurunun reel değer kazanmasına neden olabilir: *harcama etkisi ve kaynak hareketi etkisi*. Hollanda hastalığı, büyük bir doğal kaynak keşfi yurtiçi geliri ve mal talebini artırdığında ortaya çıkar. Ancak bu durum, enflasyona ve yerel para biriminin hızlı bir şekilde değer kazanmasına neden olur. Sonuç olarak, gelir artışı, özellikle iç talepte bir artışa neden olur ve halkın, özel sektörün ve hükümetin ithal mallara yönelik harcamaları artar. Böylece döviz kazançlarının önemli bir kısmı ithalat harcamalarına yönelirken, bu durum yerel üretimin baskı altına girmesine sebep olur (Corden, 1984:362). Buna *harcama etkisi* denir. Hollanda hastalığının bir diğer önemli unsuru olan kaynak hareketi etkisi (resource movement effect), doğal kaynak sektöründe yaşanan büyüme ve genişleme sonucunda iş gücü ile sermaye gibi üretim faktörlerinin bu sektöre yönelmesi ile ortaya çıkar. Bu süreç, ekonominin diğer sektörlerindeki üretkenliği olumsuz etkiler. Özellikle sanayi ve tarım gibi ticarete konu olan sektörlerde emeğin ve sermayenin azalması, bu sektörlerin zayıflamasına yol açar. Kaynak patlaması sonucunda doğal kaynak sektöründe yaşanan yüksek getiri, diğer sektörlerde çalışan iş gücünü ve sermayeyi bu sektöre çeker (Corden ve Neary, 1982:829).

2.1.2. Emtia Fiyatlarındaki Dalgalanma

Emtia fiyatlarındaki dalgalanmalar, kaynak laneti olgusunun temel nedenlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Küresel talep, arz şokları ve spekülatif ticaret gibi faktörlere bağlı olarak emtia fiyatlarında yaşanan ani değişimler, kaynak zengini ülkelerde ciddi ekonomik istikrarsızlıklara yol açabilir. Bu ülkeler, ihracat gelirlerinin büyük bir kısmını emtialardan elde ettikleri için fiyat dalgalanmalarına karşı daha savunmasız hale gelirler. Bu dalgalanmalar, yatırımların azalmasına, işsizlik oranlarının artmasına ve ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olabilir. Özellikle emtia fiyatlarının yükselmesi, yerel para biriminin değer kazanmasına yol açarak diğer ihracat sektörlerinin rekabet gücünü zayıflatır. Bu süreç, "Hollanda Hastalığı" olarak bilinen ekonomik sorunun bir yansımasıdır ve ülkelerin ekonomik çeşitliliğini olumsuz etkiler. Sonuç olarak, kaynak sektörüne aşırı bağımlılık ortaya çıkar ve uzun vadede sürdürülebilir bir büyüme sağlamak daha da zorlaşır (Ross, 1999).

Emtia fiyatlarındaki oynaklık, yalnızca ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda maliye politikalarının etkinliğini de ciddi şekilde etkiler. Hükümet gelirlerinin emtia fiyatlarına bağımlı olduğu durumlarda, fiyatlardaki ani düşüşler bütçe dengelerini bozarak kamu maliyesini istikrarsızlaştırır. Gelirlerdeki bu dalgalanma, kamu harcamalarının sürdürülebilirliğini tehlikeye atar ve uzun vadeli kalkınma planlarının uygulanmasını zorlaştırır. Özellikle sosyal harcamalar ve altyapı yatırımları gibi kritik alanlarda yaşanan bütçe kesintileri, ekonomik büyüme ve toplumsal refah üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilir (Deacon, 2011).

Emtia fiyat dalgalanmalarının büyüklüğü, uluslararası borç verme ile artabilir. Bu durum, özellikle doğal kaynak zengini ülkelerin küresel piyasalardan borç alarak ekonomilerini finanse etmeye çalıştıkları durumlarda daha belirgin hale gelir. Doğal kaynak fiyatlarının yüksek olduğu dönemlerde bu ülkeler, kaynak gelirlerine güvenerek uluslararası piyasalardan büyük miktarlarda borç alabilirler. Ancak fiyatlar düştüğünde, bu borçları geri ödeme kapasiteleri hızla zayıflar ve borç krizleri ortaya çıkabilir (Sachs ve Warner,

1995, 24).

2.1.3 Beşerî Sermaye Eksikliği

Beşerî sermaye eksikliği, kaynak laneti olgusunu anlamak ve çözümllemek için kritik bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Kaynak zengini ülkelerde, doğal kaynak sektörüne aşırı bağımlılık, eğitim ve beceri gelişimine yapılan yatırımları gölgede bırakabilir. Bu durum, uzun vadede nitelikli işgücü eksikliğine yol açarak ekonomik çeşitlenmenin önünde ciddi bir engel oluşturur. Kaynak sektöründeki cazip iş olanakları, özellikle genç nüfusu eğitimden uzaklaştırarak, eğitimsiz işgücü gerektiren sektörlerle yönelmelerine neden olabilir. Bu eğilim, uzun vadeli beşeri sermaye birikimini olumsuz etkileyerek kalkınma potansiyelini zayıflatır (Gilberthorpe ve Papyrakis, 2015).

Kaynak zengini ülkelerdeki beşerî sermaye eksikliği, ekonomilerin yalnızca kaynak sektörüne bağımlı kalmasına ve diğer sektörlerin gelişiminde yetersiz kalmasına neden olur. Özellikle imalat ve hizmet sektörlerinde nitelikli işgücü eksikliği, bu sektörlerin büyümesini ve uluslararası rekabette yer almasını zorlaştırır. Bu, kaynak zenginliği ile ekonomik çeşitlilik arasındaki bağlantıyı zayıflatarak sürdürülebilir büyüme hedeflerini tehlikeye atar (Ross, 2001).

Sonuç olarak, kaynak bağımlılığı ile beşerî sermaye eksikliği arasında bir kısır döngü oluşur. Kaynak sektörüne olan aşırı bağımlılık, eğitim yatırımlarını azaltarak eğitim kalitesinin düşmesine yol açar. Bu durum, beşerî sermayenin etkin bir şekilde kullanılmasını engelleyerek ekonomik çeşitliliği sınırlarken, kaynak laneti olgusunu daha da derinleştirir.

2.2. Politik Kanallar

Politik açıdan ise rant kollama, kurumsal zayıflık, yolsuzluk ve iç çatışmalar temel mekanizmalar olarak öne çıkmaktadır. Mevcut literatür kapsamında, kaynak lanetinin başlıca politik mekanizmaları aşağıda özetlenmektedir.

2.2.1.Kurumlar

Doğal kaynak laneti hipotezine ilişkin bir diğer açıklama, bir ülkenin bol doğal kaynak gelirine sahip olmasının sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınma ve büyüme sağlaması için belirleyici ara faktörün kurumsal kalite olduğunu öne sürmüştür (Narh, 2023). Bu bağlamda, kurumsal kalite ve doğal kaynak laneti üzerine yapılan önceki çalışmalar iki ana grupta toplanmıştır. İlk grup çalışmalar, doğal kaynakların doğrudan kurumsal yapıları bozduğunu, bunun sonucunda ekonomik kalkınmanın olumsuz etkilendiğini savunmuştur. İkinci grup ise kurumsal yapıların kalitesinin, doğal kaynaklardan elde edilen gelirlerin nasıl kullanılacağına ve bu gelirlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisine karar verdiğini öne sürmüştür (Alssadek ve Benhin, 2023, 4).

İlk grup çalışmalarda, doğal kaynakların demokratik yönetime geçişi geciktirerek siyasi hakları ve medeni özgürlükleri azalttığı, hukukun üstünlüğünü zayıflattığı ve bu süreçlerin kurumsal gelişmeyi engelleyerek zayıf ekonomik büyümeye yol açtığı belirtilmiştir. Bu yaklaşım doğrultusunda, doğal kaynakların politikacılar için rant arama ve yolsuzluk gibi ekonomik olmayan faaliyetlere yönelme motivasyonu yarattığı öne sürülmüştür. Ayrıca, noktasal kaynakların hükümet kontrolünde olması nedeniyle rant arama davranışları ve yolsuzluğun teşvik edildiği, bunun da diğer kurumların etkinliğini engelleyerek ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği iddia edilmiştir (Alssadek ve Benhin, 2023, 4).

İkinci grup çalışmalar ise kurumların kalitesinin, doğal kaynak gelirlerinin nasıl kullanılacağını belirlediğini ve bu durumun kaynak lanetine yol açabileceğini savunmuştur. Güçlü kurumların, hukukun üstünlüğünü sağlayarak yolsuzluğu en aza indirip yatırım dostu bir ortam yarattığı, aynı zamanda ekonomik çeşitliliği destekleyerek kaynak lanetinin etkilerini azalttığı ifade edilmiştir (Narh, 2023). Bu yaklaşım, kurumsal yapının doğal kaynakların ekonomik kalkınmadaki rolünü şekillendiren temel etkenlerden biri olduğunu vurgulamıştır.

2.2.2 Rantiyer Devlet ve Rant Kollama

Rantiyer devlet teorisine göre, doğal kaynaklardan elde edilen yüksek gelir, devletin ana gelir kaynağı haline gelir ve bu durum, devlet yöneticilerini kaynakları üretken yatırımlar yerine, kısa vadeli çıkarlar ve halk desteğini sağlamak için kullanmaya yönlendirir. Bu çerçevede geliştirilen birkaç önemli önerme vardır. Birincisi, Mineral rantlarının yüksek olduğu ekonomilerde, kaynakları daha sınırlı olan ekonomilere kıyasla rant arayışı ve yolsuzluk oranı yükselir. İkincisi, rant arayışı ve yolsuzluk artışı, ekonomik büyümeyi olumsuz etkiler. Bunun bir nedeni, yolsuzluğa dayalı işlemlerde rüşvetin gizli tutulma zorunluluğunun mülkiyet haklarının güvenliğini zayıflatmasıdır; bu durum, uzun vadeli yatırımları caydırarak büyümeyi yavaşlatır. Üçüncüsü, Petrol gelirleri, devletin mali gücünü artırarak vatan-daşlardan vergi toplama zorunluluğunu azaltır. Bu da devlet ile çıkar grup-ları arasındaki siyasi pazarlıkları zayıflatır ve yönetimin daha keyfi, pater-nalist ve zaman zaman yıkıcı bir nitelik kazanmasına neden olur. Dördün-cüsü, İç vergilendirme teşviklerinin olmaması, devletin idari etki alanını ve gücünü zayıflatır. Sonuç olarak, devletin ekonomiye müdahale kapasitesi, yetkinliği ve meşruiyeti azalır. (Di John, 2011:171). Ross (1999) çalışması, kaynak bolluğunun politik liderleri kamu kaynaklarını siyasi amaçlarla kul-lanmaya yönelttiğini ve bunun da genel ekonomik yönetişimde ciddi sorun-lara yol açtığını vurgulamaktadır. Kaynak zengini ülkelerde politikacılar kamu kaynaklarını halkın yararına kullanmaktan çok, kendilerine ve des-tekçilerine çıkar sağlamak amacıyla kullanmaktadır. Ross'un (2001) anali-zine göre, doğal kaynak patlamaları sırasında beklenmedik şekilde elde edi-len yüksek gelirler, siyasi elitler için büyük bir cazibe oluşturur. Bu süreçte, siyasi elitler, söz konusu gelirlerden doğan rantları doğrudan kendileri elde etmek ya da bu gelirlerin nasıl dağıtılacağı üzerinde tam kontrol sağlamak için fırsatları değerlendirir. "Rant kollama" ve "patronaj/kayırmacılık" ola-rak adlandırılan bu durum, kaynak zengini ülkelerde ekonomik kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasını engelleyebilir. Rant kollama ve kayırma-cılık faaliyetleri, ekonomideki kaynakların yanlış bir şekilde tahsis edilme-

sine ve verimsiz kamu istihdamına yol açar. Sonuç olarak, ekonomik yönetim zayıflar ve ülkenin büyüme potansiyeli engellenir.

2.2.3. Otoriterleşme ve Demokrasiden Uzaklaşma

Önemli bir siyasi ekonomi literatürü, petrol, doğal gaz ve minerallere dayalı ekonomik ve mali bağımlılığın, otoriter siyasi rejimlerin oluşumunu ve sürdürülmesini desteklediğini savunmuştur. Doğal kaynak zenginliği ve rantçı devlet yapısıyla ortaya çıkan en önemli sorun, özellikle Orta Doğu ülkelerinde gözlemlenen otoriterleşmedir. Ross (2001), kaynak lanetinin üç ana mekanizmasını sunmuştur. İlk mekanizmaya “rantçı etki” denir; bu etki, hükümetin kaynak rantlarını, patronaj oluşturmak ve muhalefetin örgütlenmesini engellemek için kullanmasını ifade eder. Bu tür rejimlerin demokratikleşmesini engelleyen mekanizmaların başında “rantiye etkisi” yer almaktadır. Bu etki, kaynak zengini ülkelerin, kaynak fakiri olanlara göre vatandaşlarından daha az vergi almasını ve onlara çeşitli rantlar dağıtarak rejim ve halk arasında bir patronaj ilişkisi kurmasını ifade eder. Böylece, kitleler arasında demokratikleşme ve temsiliyet talebinin artmasına yönelik bir istek oluşmamıştır. Gerçekten de rantçı devletlerde otoriterleşmenin temel unsurlarından biri maliye politikaları olarak görülmektedir. Doğal kaynak zengini rantçı ekonomiler, bu kaynakların gelirlerini topluma karşılıksız olarak dağıtırken, vatandaşlarını vergiden muaf tutmuş ve buna karşılık vatandaşlar karar alma süreçlerinden uzak tutulmuştur.

Petrol gelirleri, hükümetler için büyük bir finansal kaynak oluşturur. Bu kaynaklar, vatandaşlardan alınan vergilere bağımlılığı azaltır ve böylece hükümetlerin kamuya hesap verme yükümlülüğünü düşürür. Petrol gelirleri, hükümetlerin himaye sistemlerini (örneğin, topluma yönelik mali yardımlar, kamu harcamaları veya devlet kontrolündeki iş imkanları) artırmalarını sağlar. Bu tür harcamalar, toplumun çeşitli kesimlerinin ekonomik kaygılarını azaltır ve hükümetin otoriter yapısına karşı çıkma motivasyonunu düşürür. Sonuç olarak, demokratikleşmeye yönelik toplumsal baskılar zayıflar.

İkinci mekanizmaya “baskı etkisi” denir. Kaynak zengini ülkeler, yüksek askeri harcamalar yaparak iç güvenlik ve istihbarat teşkilatlarına büyük kaynaklar ayırmışlardır. Bu harcamalar, doğal kaynaklardan elde edilen gelirlerle kolayca karşılanabilmiştir. Böylece, bu devletler, olası başkaldırı veya sivil itaatsizlik durumlarında daha etkili baskı yöntemlerine sahip olmuş ve demokratikleşme taleplerini ortadan kaldırma kapasitesini artırmışlardır. Bu etki, petrol gelirlerinin hükümetlerin iç güvenlik ve baskıya daha fazla harcama yapmalarını sağladığını ifade eder. Petrol zenginliği, hükümetlere iç güvenlik aygıtlarını finanse etme ve protestoları bastırma konusunda daha fazla kaynak sağlamıştır. Petrol gelirleri, rejimlerin muhalefeti bastırmak için daha büyük ordular kurmalarına ve daha fazla silah satın almalarına olanak tanımıştır. Modernleşme teorisi, demokrasinin mesleki uzmanlaşma, kentleşme ve daha yüksek eğitim seviyeleri gibi sosyal ve kültürel değişimlerden kaynaklandığını ve bu değişimlerin ekonomik gelişmeyle birlikte gerçekleştiğini savunur. Ancak, doğal kaynaklardan elde edilen büyüme, bu tür kültürel ve sosyal değişimlere yol açmazsa, demokratikleşmeye de yol açmayabilir. Petrol zengini devletlerde iş gücü uzmanlaşması ve eğitim seviyeleri genellikle düşük kalmış, bu da modernleşme etkisinin işlenmesini zorlaştırmıştır.

Son olarak, “modernizasyon etkisi” de önemli bir engel teşkil etmektedir. Bu mekanizmaya göre, kaynak zenginliğiyle gelen refah, burjuva devrimlerinden farklı olarak toplumsal değişikliklere yol açmamış ve bu durum demokratikleşme önünde bir engel oluşturmuştur. Petrol parasıyla zenginleşen toplumlarda, kurumsallaşmış sivil toplumun eksikliği, ifade özgürlüğünü pratiğe dökerek platformların olmayışı, eğitim seviyesinin düşüklüğü ve dolayısıyla eğitilmiş insan kaynağının oluşmaması, toplumların modernleşmemesi ve temsiliyet talebinin oluşmamasına yol açmıştır.

2.2.4.İç Savaş

Doğal kaynaklar ve iç çatışma arasındaki ilişkiye dair literatür nispeten ye-

nidir ve ekonomi ile siyaset biliminin birleşiminden beslenmektedir. Kaynak zenginliğinin yolsuzluk, kötü yönetim ve eşitsiz gelir dağılımı gibi sorunları şiddetlendirerek toplumsal gerilimleri artırabileceğini ve çatışma riskini yükseltebileceğini belirtmektedir. (Ross, 2001) İç savaş, doğal kaynakların bir nimetten lanete dönüşmesinin belki de en hızlı ve yıkıcı yoludur (Ross, 2018). Doğal kaynak bolluğunun iç savaşlar veya diğer çatışmaların başlamasında nasıl bir rol oynadığına ilişkin iki temel teorik yaklaşımı bulunmaktadır: açgözlülük ve şikâyet düşünce okulları. (Collier ve Hoeffler, 2004).

Şikâyet hipotezi, iç savaşların servet eşitsizliği, kısıtlı siyasi haklar ve etnik-dini bölünmeler gibi şikâyetlerden kaynaklandığını savunmaktadır. Bu argümana göre, doğal kaynak bolluğu, isyan hareketlerinin dayandığı toplumsal hoşnutsuzlukları artıran bir faktör olabilir. Özellikle, arazi kamulaştırması sırasında yetersiz tazminat verilmesi, çevresel tahribat, sınırlı iş fırsatları ve zorunlu işçi göçü gibi doğal kaynak kullanımının yan etkileri, toplumsal şikâyetleri derinleştirebilir. Bu durum, isyan hareketlerinin motivasyonunu güçlendiren temel unsurlardan biri olarak değerlendirilir.

Açgözlülük düşünce okulu, kaynak bolluğunun isyancıları ayrılıkçı bir hareketi kışkırtmaya veya özerklik için savaşmaya teşvik ettiğini savunuyor. Diğer yandan, açgözlülük hipotezi, isyanların ekonomik teşvik ve fırsatlarla şekillendiğini öne sürmektedir. Bu yaklaşım, isyancı grupların kendilerini zenginleştirmek için doğal kaynaklardan sağlanan ekonomik faydaları bir motivasyon unsuru olarak gördüğünü vurgular. Doğal kaynak bolluğunun, isyancıların faaliyetlerini finanse etmeleri için gerekli imkânları sunduğu durumlarda, iç savaşların çıkma olasılığının arttığı iddia edilmektedir (Collier & Hoeffler, 2004). Özellikle, birincil emtiaların varlığı, isyancı grupların bu kaynakları doğrudan çıkarıp satmalarını ya da kaynak çıkaran aktörlerden zorla finansman elde etmelerini mümkün kılar. Bu durum, literatürde genellikle 'yağma mekanizması' olarak tanımlanmaktadır (Ross, 2004:40).

Sonuç ve Değerlendirme

Gelişmekte olan ekonomilerin büyüme oranları incelendiğinde, kaynak zengini ülkelerde ekonomik durgunluğun, kaynak fakiri ülkelerde ise hızlı büyümenin gözlemlenmesi, doğal kaynak bolluğunun ekonomik başarı üzerindeki etkisine dair önemli bir tartışmayı gündeme getirmektedir. Bu gözlem, kaynak zengini ülkelerin, kaynak fakiri ülkelere kıyasla daha düşük ekonomik performans sergilediği yönündeki görüşleri destekler niteliktedir. Ancak bu tespit, iki temel itirazla karşılanmaktadır.

Birinci itiraz, kaynak laneti olgusunun evrenselliğiyle ilgilidir. Literatür, kaynak lanetinin tüm ülkeler için geçerli bir gerçeklik olmadığını ve bu konuda fikir birliğinin bulunmadığını ortaya koymaktadır. Özellikle petrol dışındaki doğal kaynakların etkileri bağlamında kaynak laneti teorisinin genelleştirilmesi ciddi eleştirilere maruz kalmaktadır.

İkinci itiraz, kaynak lanetinin varlığını sorgulayan teorik ve ampirik yaklaşımlardan kaynaklanmaktadır. Mevcut literatürde, doğal kaynak bolluğunun, gelişmekte olan ülkeleri küresel kapitalist sisteme pasif bir şekilde entegre etme aracı olarak kullanıldığı iddiasını savunan yaklaşımlar, ideolojik olmakla ve yeterli ampirik kanıtlardan yoksun bulunmakla eleştirilmiş ve uzun süre göz ardı edilmiştir. Bu noktada, kaynak laneti teorisinin, Batı merkezli bir hegemonya söylemi olarak işlev görüp görmediği sorusu, dikkatle ele alınması gereken bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak, kaynak laneti kavramının, yalnızca ekonomik performans üzerindeki etkileri bağlamında değil, aynı zamanda küresel güç dengeleri ve kalkınma stratejileri açısından da ele alınması gereklidir. Kaynak zengini ülkelerin ekonomik bağımsızlıklarını ve kalkınma stratejilerini geliştirmelerini engelleyen bir hegemonya aracı olarak kaynak lanetinin işlevi, kapsamlı teorik ve ampirik analizlerle incelenmelidir. Ayrıca, mevcut küresel ekonomik sistemin, gelişmekte olan ülkelerin çıkarlarını zengin ülkelerin çıkarlarına tabi kıldığı ve bu nedenle bu ülkelerin özerk kalkınma programlarını sürdürme kapasitelerini zayıflattığı açıktır. Bu bağlamda, kaynak

laneti teorisinin eleştirel bir perspektifle yeniden değerlendirilmesi, literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

Kaynakça

- Aljarallah, R. A., & Angus, A. (2020). Dilemma of natural resource abundance: A case study of Kuwait. *Sage Open*, 10(1),1-24.
- Allsadek, M. & Benhin, J. (2023), Natural resource curse: A literature survey and comparative assessment of regional groupings of oil-rich countries, *Resources Policy*, 84, 103741.
- Asif, M., Khan, K. B., Anser, M. K., Nassani, A. A., Abro, M. M. Q., & Zaman, K (2020). Dynamic interaction between financial development and natural resources: Evaluating the ‘Resource curse’ hypothesis. *Resources Policy*, 65, 101566.
- Auty, R. M. (1993). *Sustaining development in mineral economies: the resource curse thesis*. London Routledge.
- Badeeb, R. A., Lean, H. H., & Clark, J. (2017). The evolution of the natural resource curse thesis: A critical literature survey. *Resources Policy*, 51, 123-134.
- Balassa, B. (1980). *The Process of Industrial Development and Alternative Development Strategies*, New Jersey: Princeton University Press.
- Barbier, E. B. (2005). *Natural Resources and Economic Development*. Cambridge: CambridgeUniversity Press.
- Collier, P., & Hoeffler, A. (2004), Greed and grievance in civil war, *Oxford Economic Papers*, 56 (4), 563–595.
- Corden, WM, & Neary, P.J. (1982). Booming sector and deindustrialization in a small open economy. *Economic Journal*, 92, 825-848.
- Corden, W.M. (1984) Booming Sector and Dutch Disease Economics Survey and Consolidation. *Oxford Economic Papers*, 36, 359-380
- Deacon, R. T. (2011), The political economy of the natural resource curse: a survey of theory and evidence, *Foundations and Trends® in Microeconomics*. 7 (2). 111-208.

- Di John, J. (2011). Is there really a resource curse? A critical survey of theory and evidence. *Global governance*, 17, 167-184.
- Frankel, J. A. (2012). The natural resource curse: a survey of diagnoses and some prescriptions." *HKS Faculty Research Working Paper Series RWP12-014*,
- Gilberthorpe, E., & Papyrakis, E. (2015). The extractive industries and development: The resource curse at the micro, meso and macro, *The Extractive Industries and Society*, 2,(2), 381-390
- Ginsburg, N. (1957). Natural resources and economic development. *Annals of the Association of American Geographers*, 47(3), 197-212.
- Gelb, A. 1988. *Oil Windfalls: Blessing or Curse*. Washington, DC: World Bank, Oxford University Press.
- Gönel, F.D. (2010), *Kalkınma Ekonomisi*, Ankara: Efil Yayınevi.
- Gylfason, T. (2001). Natural resources, education, and economic development. *European Economic Review*, 45(4-6), 847-859.
- Narh, J. (2023). The resource curse and the role of institutions revisited. *Environment, Development and Sustainability*
- Nurkse, R. (1958). Trade Fluctuations And Buffer Policies Of Low-Income Countries. *Kyklos*, 11(2), 141-154.
- Robert T. D. (2011), The Political Economy of the Natural Resource Curse: A Survey of Theory and Evidence, *Foundations and Trends in Microeconomics*, 7 (2),111-208.
- Ross, M. L. (1999). The political economy of the resource curse. *World politics*, 51(2), 297-322.
- Ross, M. L. (2001). Does Oil Hinder Democracy? *World Politics*, 53(3), 325–361.
- Ross, M. L., (2018) 'The Politics of the Resource Curse: A Review', in Carol Lancaster, and Nicolas van de Walle (eds), *The Oxford Handbook of the Politics of Development*, Oxford Handbook, 200-223.

- Rosser, A. (2006). The political economy of the resource curse : a literature survey. *Working paper series*, 268. Brighton: IDS.
- Rosser, A. (2009). Natural Resource Wealth, Development and Social Policy: Evidence and Issues. In: Hujo, K., McClanahan, S. (eds) *Financing Social Policy. Social Policy in a Development Context*. Palgrave Macmillan, London.
- Sachs J.D., & Warner, A.M. (1995), Natural resource abundance and economic growth, *NBER Working Paper* No. 5398
- Şenses, F. (1996) Gelişme İktisadi ve İktisadi Gelişme: Nereden Nereye?”, *Kalkınma İktisadi- Yükselişi ve Gerilemesi* (der. F. Şenses) içinde, İletişim: İstanbul, 93-128.

||Beyan ve Açıklamalar/Disclosure Statements ||

1. Bu çalışmanın yazarı, **Bilgi Dergisi**'nce beyan edilen araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduğunu beyan etmektedir (The author confirms that his work complies with the principles of research and publication ethics announced by **Bilgi**).
2. Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir ve araştırmadan herhangi bir üçüncü şahıs/kurumun etkilenebileceğine dair bildirim bulunmamaktadır (No potential conflict of interest and the research's effects on any person/institution was reported by the author).
3. Makalenin tamamının Azizullah Faizi ve Mehmet Zeki AK tarafından kaleme alınmış olduğu bildirilmiş ve ilave bir teşekkür konusu belirtilmemiştir (It was reported that the article was written by Azizullah Faizi & Mehmet Zeki AK, as no additional acknowledgement has been made).

Extended Abstract

Resource Curse Debates: Theoretical Approaches and Criticisms

Azizullah Faizi, Mehmet Zeki Ak

Recently, the "resource curse" theory, which explains the relationship between natural resource abundance and economic growth, has become an

important topic of discussion in the development economics literature. This study aims to critically evaluate the validity of the resource curse theory and analyze the effects of natural resource abundance on economic growth. In particular, the questions of whether the resource curse phenomenon is a universal reality for all countries, the mechanisms by which this relationship is shaped, and whether the resource curse theory functions as a Western-centered hegemony discourse constitute the main focal points of this study.

In the study, the literature addressing the effects of natural resources on economic growth was examined in detail. The literature review focused on the "resource blessing" and "resource curse" approaches that have developed since the second half of the 20th century. The study analyzes the economic and political mechanisms of the resource curse theory in detail. Among the economic mechanisms, the "Dutch disease", fluctuations in commodity prices, and the lack of human capital stand out. Excessive dependence on the natural resource sector leads to the weakening of other sectors, a decrease in economic diversity, and an increase in economic fragility. Political mechanisms include rent seeking, institutional weakness, corruption and authoritarianism processes. Rentier state structures based on resource revenues in particular negatively affect economic growth by weakening accountability mechanisms.

The findings of the study reveal that the resource curse phenomenon does not have a universal validity. The generalization of the resource curse phenomenon, especially for natural resources other than oil, has been subject to serious criticism. Another important point emphasized in this study is that the resource curse theory can be considered as a Western-centered hegemony discourse. Claims that natural resources turn developing countries into passive raw material providers within the global capitalist system should be carefully examined.

As a result, the concept of the resource curse should be addressed in future studies not only in terms of its effects on economic performance, but also in terms of global power balances and development strategies.